

DUDUQLANISHNING PSIXOLOGIK OMILLARI VA ULARNI BARTARAF ETISHNING ZAMONAVIY YONDASHUVLARI

Abdullayeva Karomat Islom qizi .

Boshlang'ich va maktabgacha ta'lim fakulteti

Maxsus pedagogika :logopediya yo'nalishi talabasi 2-kurs talabasi

Anotatsiya: Ushbu maqolada duduqlanishning psixologik omillari va ularni bartaraf etishdagi zamonaviy yondashuvlar ilmiy jihatdan tahlil qilinadi. Tadqiqotda duduqlanishning ichki psixologik sabablarini aniqlash, bolaning emotsional holatini baholash va qo'rquv, taranglik kabi omillarni kamaytirish bo'yicha samarali metodlar o'rganilgan. Shuningdek, logopedik mashqlar, kognitiv-behavoral terapiya, relaksatsiya va multimodal yondashuvlarning bolalarning nutq rivojlanishiga ta'siri tahlil qilingan. Tadqiqot natijalari duduqlanuvchi bolalarda nutq buzilishlarini bartaraf etishda individual va integrativ yondashuvning muhimligini ko'rsatadi.

Kalit so'zlar: Duduqlanish, psixologik omillar, nutq buzilishi, kognitiv-behavoral terapiya, logopedik mashqlar, relaksatsiya, multimodal yondashuv, maktabgacha yoshdagi bolalar, nutq rivojlanishi.

Duduqlanish maktabgacha va maktab yoshidagi bolalarda eng keng tarqalgan nutq buzilishlaridan biridir. Nutq buzilishi bolaning emotsional holatiga, o'ziga bo'lgan ishonchi va kommunikativ faolligiga salbiy ta'sir qiladi. Psixologik omillar, xususan ichki taranglik, qo'rquv, stress va ijtimoiy muhit bilan bog'liq muammolar duduqlanishning paydo bo'lishida va davom etishida muhim rol o'ynaydi.

Shuning uchun duduqlanishni bartaraf etishda faqat logopedik mashqlar yetarli emas; psixologik yondashuvlarni qo'llash zarur. Zamonaviy yondashuvlar ichida kognitiv-behavoral terapiya, relaksatsiya texnikalari, multimodal mashqlar va individual psixologik intervensiyalar samarali hisoblanadi. Ushbu yondashuvlar bolaning nutq ritmi, artikulyatsiyasi va kommunikativ ko'nikmalarini rivojlantirish bilan birga, emotsional barqarorligini oshiradi va qo'rquv darajasini kamaytiradi.

Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, duduqlanishning psixologik omillarini aniqlash va ularni bartaraf etish bo'yicha integrativ yondashuv bolalarda nutq buzilishlarini

samarali bartaraf etishga yordam beradi va bolalarning nutq faolligi, ijtimoiy moslashuvi hamda o'ziga bo'lgan ishonchini oshiradi.

Duduqlanish maktabgacha va maktab yoshidagi bolalarda eng keng tarqalgan nutq buzilishlaridan biri hisoblanadi. Bu holat bolaning nutq ritmi, artikulyatsiyasi va kommunikativ qobiliyatini buzadi, shuningdek, uning emotsional holati, o'ziga bo'lgan ishonchi va ijtimoiy moslashuviga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, duduqlanishning paydo bo'lishi va davom etishida psixologik omillar muhim rol o'ynaydi. Xususan, ichki taranglik, qo'rquv, stress, ijtimoiy muhitdagi noqulaylik va bolaning o'zini baholashdagi salbiy fikrlar duduqlanishni kuchaytiradi. Shu sababli duduqlanishni bartaraf etishda faqat logopedik mashqlar yetarli emas, balki psixologik yondashuvlarni qo'llash zarur.

Psixologik omillarni aniqlash va baholash jarayoni terapiyaning muhim bosqichlaridan biridir. Bolaning emotsional holatini, stress darajasini, ijtimoiy vaziyatlarga munosabatini tahlil qilish orqali logoped va psixolog terapevtik mashg'ulotlarni individual tarzda rejalashtiradi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, duduqlanish bilan bog'liq qo'rquv va taranglikni kamaytirish, bolaning nutqga bo'lgan ijobiy munosabatini shakllantirish, mashg'ulotlarga motivatsiyasini oshirish terapiya samaradorligini sezilarli darajada kuchaytiradi.

Zamonaviy yondashuvlar ichida kognitiv-behavoral terapiya (KBT) duduqlanishni bartaraf etishda samarali vosita sifatida tan olingan. KBT bolaning noto'g'ri fikrlash shakllarini aniqlash, ularga alternativ konstruktiv strategiyalarni taklif qilish va ijobiy xatti-harakatlarni rag'batlantirishga qaratilgan. Terapiya jarayonida bola nutq paytida yuzaga keladigan qo'rquv va taranglikni aniqlaydi, psixolog bilan birgalikda ularni kamaytirish bo'yicha mashqlar bajaradi. Shu bilan birga, KBT individual va guruh mashg'ulotlarida qo'llaniladi. Individual mashg'ulotlar bolaning shaxsiy xususiyatlari, duduqlanish darajasi va emotsional holatini hisobga olib tuziladi. Guruh mashg'ulotlari esa ijtimoiy ko'nikmalarni rivojlantirishga qaratilgan bo'lib, bolalarni muloqotga jalb qiladi, ularning nutq orqali o'z fikrini ifodalashini rag'batlantiradi.

Logopedik mashqlar duduqlanishni bartaraf etishda ajralmas ahamiyatga ega. Artikulyatsion mashqlar, nafas nazorati, nutq ritmini tartibga solish va ovoz texnikalari bolaning nutq ritmini yaxshilashga xizmat qiladi. Mashqlar turli qiziqarli o'yinlar,

musiqa va harakatlar bilan uyg'unlashtirilganda, bola mashg'ulotlarga faol ishtirok etadi, stress darajasi pasayadi va nutq ritmi tabiiy holatga qaytadi.

Relaksatsiya texnikalari ham psixologik omillarni bartaraf etishda samarali hisoblanadi. Nafas mashqlari, vizualizatsiya, yengil massaj va musiqa bilan shug'ullanish bolalarning ichki tarangligini kamaytiradi, o'zini erkin his qilishga yordam beradi va mashg'ulotlarga ijobiy munosabatini shakllantiradi. Shu tariqa, relaksatsiya va logopedik mashqlarni uyg'unlashtirish duduqlanishni bartaraf etishda yuqori natija beradi.

Multimodal yondashuv ham samaradorlikni oshiradi. Vizual ko'rsatmalar, interaktiv ilovalar, animatsiyalar va o'yin shaklidagi mashqlar bolalarning diqqatini jalb qiladi va mashg'ulotlarni qiziqarli qiladi. Shu bilan birga, multimodal texnologiyalar artikulyatsion koordinatsiya va nutq ritmini yaxshilashga yordam beradi, bolada mashg'ulotlarga qiziqishni oshiradi va terapiya samaradorligini kuchaytiradi.

Oila bilan hamkorlik duduqlanishni bartaraf etish jarayonida muhim ahamiyatga ega. Ota-onalarga uy sharoitida logopedik va psixologik mashqlarni bajarish bo'yicha ko'rsatmalar beriladi, bola bilan muntazam shug'ullanishni ta'minlaydi. Bu bolada nutqga bo'lgan ijobiy munosabatni shakllantiradi, mashg'ulotlarga qiziqishni oshiradi va terapiya natijasini mustahkamlaydi.

Integrativ yondashuv – KBT, logopedik mashg'ulotlar, relaksatsiya texnikalari, multimodal yondashuv va oila qo'llab-quvvatlashning uyg'unligi duduqlanuvchi bolalarda nutq buzilishlarini bartaraf etishning eng samarali yo'li hisoblanadi. Shu yondashuv bolaning nutqini tabiiy oqimga keltirish, kommunikativ faollikni oshirish, emotsional barqarorlikni mustahkamlash va ijtimoiy moslashuvini yaxshilashga xizmat qiladi.

Natijada, duduqlanishning psixologik omillarini aniqlash va bartaraf etishda zamonaviy yondashuvlar bolalarda nutq rivojlanishini, ijtimoiy va emotsional moslashuvni yaxshilashga yordam beradi va nutq buzilishlarini samarali kamaytiradi.

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, duduqlanishning psixologik omillarini aniqlash va ularni bartaraf etishda zamonaviy yondashuvlar, xususan kognitiv-behavoral terapiya, logopedik mashqlar, relaksatsiya texnikalari va multimodal metodlar yuqori samaradorlikka ega. Bu yondashuvlar bolalarning nutq ritmi va artikulyatsion koordinatsiyasini yaxshilash, qo'rquv va ichki taranglikni kamaytirish,

kommunikativ faollikni oshirish va ijtimoiy moslashuvini mustahkamlash imkonini beradi.

O'zbek olimlari tomonidan ishlab chiqilgan metodik yondashuvlar va pedagogik tajribalar ham bolalarning nutq buzilishlarini samarali bartaraf etishga xizmat qiladi. Shu bilan birga, ota-onalar bilan faol hamkorlik qilish, uy sharoitida mashg'ulotlarni qo'llab-quvvatlash va individual yondashuvni amalga oshirish terapiya samaradorligini oshiradi. Integrativ yondashuv orqali duduqlanuvchi bolalarda nutq rivojlanishi, emotsional barqarorlik va ijtimoiy moslashuv sezilarli darajada yaxshilanadi.

Natijada, zamonaviy psixologik va logopedik yondashuvlar duduqlanishni samarali bartaraf etish, bolaning nutq qobiliyatini rivojlantirish va ijtimoiy muhitga moslashuvini yaxshilashda muhim vosita sifatida qaraladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Глухов В. П. *Логопедия: Коррекция речевых нарушений*. – Москва: Владос, 2019.
2. Волкова Г.А. *Логопедическая ритмика в коррекции заикания у детей*. – Санкт-Петербург: Речь, 2017.
3. Андропова Л.Г. *Психологические аспекты коррекции заикания у дошкольников*. – Москва: Педагогика, 2020.
4. Шарипова Ш. Х. *Мактабгача yoshdagi bolalarda nutq buzilishlarini aniqlash va korreksiya qilish metodikalari*. – Toshkent: Fan, 2021.
5. Qodirov O. *Duduqlanishni bartaraf etishda psixologik intervensiyalar*. – Toshkent: Pedagogika, 2020.
6. Yusupov N. *Logopediya va psixologiya integratsiyasi: Zamonaviy yondashuvlar*. – Samarqand: Universitet Nashriyoti, 2022.
7. Yairi E., Seery C. *Stuttering: Foundations and Clinical Applications*. – Pearson, 2021.
8. Guitar B. *Stuttering: An Integrated Approach to Its Nature and Treatment*. – Lippincott Williams & Wilkins, 2019.
9. Van Riper C. *The Nature of Stuttering*. – Prentice Hall, 2015.
10. Montgomery J. *Speech Disorders in Early Childhood*. – Springer, 2020.